

SERIA HISTORIAE DIOECESIS
QUINQUEECCLESIENSIS XII.

**KATOLIKUS EGYHÁZTÖRTÉNELEM
AZ OKTATÁSBAN**

NEMZETKÖZI TRENDEK, ÚJ SZEMPONTOK

Kiadja a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola
Pécsi Egyháztörténeti Intézet
7625 Pécs, Hunyadi J. u. 11.
www.pphf.hu

PHF
22

A kötet megjelenését az NKA támogatta.

Jelen kötet a 2014. május 13-án a Pécsi Püspöki Hittudományi
Főiskola által rendezett egyháztörténeti konferencia
előadásainak szerkesztett változata.

A kötetet szerkesztette:
GŐZSY ZOLTÁN – VARGA SZABOLCS

ISBN 978-615-5579-04-2
ISSN 1787-5161

Műszaki szerkesztő: Vértesi Lázár
Felelős kiadó: Cziglányi Zsolt

Pécs, 2015

TÓTH TAMÁS

A KATOLIKUS EGYHÁZ TÖRTÉNELMÉNEK OKTATÁSA RÓMÁBAN

Róma mint kutatási és oktatási helyszín

Amikor Rómára gondolunk, az egyik első dolog, ami a város hatalmas kulturális öröksége mellett eszünkbe jut, hogy ott található a Katolikus Egyház központja. Ez pedig sajátos kihívások elé állítja az egyház történetét kutatni igyekvő szakembert, hiszen az Örök Városban nyilvánvalóan hatalmas forrásanyag áll a kutató rendelkezésére.

Az egyházi levéltárak közül a legnagyobb kétségtelenül a vatikánvárosi székhelyű Vatikáni Titkos Levéltár (*Archivum Secretum Vaticanum*, ASV), amelyet 1881-ben nyitott meg XIII. Leó pápa (1878–1903) a kutatók előtt, ahogy erre a levéltári mutatóknak helyet adó teremben (*Sala Indici „Leone XIII”*) lévő emléktábla is emlékezteti a belépőt. Az archívum nem az egyetlen ilyen jellegű intézmény a Vatikánban, hiszen az egyes hivataloknak saját levéltáraik is vannak, ezek közül a legismertebb talán a vatikáni államtitkárság külügyi levéltára, azaz az Államközi Kapcsolatok Szekciójának Történeti Levéltára,¹ a Hittani Kongregáció Levéltára,² valamint a misziókért felelős Népek Evangelizációja Kongregáció *De Propaganda Fide* Történeti Levéltára.³ A Vatikáni Titkos Levéltár ezzel szemben egyfajta központi levéltárként működik, olasz és angol nyelvű honlapja⁴ szerint több mint ezer évet felölelő, mintegy 85 folyókilométernyi anyagot őriz, amely természetesen folyamatosan bővül. A nevében szereplő „Titkos” jelző csu-

¹ *Segreteria di Stato, Sezione per i Rapporti con gli Stati* (S.RR.SS.). A levéltárban található a Rendkívüli Ügyek Kongregációja (*Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari*, AA.EE.SS.) és az Egyházi Közügyek Tanácsa (*Consiglio per gli Affari Pubblici della Chiesa*, AA.PP.), vagyis a Szentszék külügyi csúcsszerve, az Államközi Kapcsolatok Szekciója jogelődjeinek anyaga.

² *Archivio della Congregazione per la Dottrina della Fede*. Itt őrzik többek között a Szent Officium Kongregációjának (régábbi nevén a Római és Egyetemes Inkvizíció Szent Kongregációja) és az Index Kongregációjának a levéltárát is.

³ Honlapja: www.vatican.va/roman_curia/congregations/cevang/archivio (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

⁴ www.archiviosegreto.vaticano.va (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

pán arra utal, hogy kezdetben a pápák magánlevéltáraként működött, anyaga azonban ma a kvalifikált kutatók számára más állami levéltárak anyagához hasonlóan szabadon hozzáférhető. Ahogy másutt, itt is van kutatási korlátozási idő. Míg Magyarországon a levéltári törvény szerint a közlevéltárak esetében általában véve a keletkezés naptári évétől számított harminc év után válik egy anyag kutathatóvá,⁵ addig Vatikánváros Állam esetében ez az idő valamivel hosszabb, és a kutathatóság korlátja hagyományosan egy-egy pápa pontifikátusának az idejével esik egybe: jelenleg a kezdetektől XI. Piusz (1922–1939) pápaságának végéig (1939. február 10.) kutatható a levéltári anyag. Ezt az utolsó tizennyolc évet 2006-ban tették kutathatóvá, de jelenleg már előkészítés alatt áll az őt követő XII. Piusz pápa (1939–1958) idejére vonatkozó anyagok hozzáférhetővé tétele. Ezt azonban – a pápaság hossza miatt – valószínűleg két részletben teszik majd nyilvánossá.

A levéltár évente kiadott fondjegyzéke⁶ betekintést nyújt abba az egész világot érintő, hatalmas anyagba, amely itt található. A Római Kúria egyes, ma már nem létező hivatalainak történeti levéltárai (Kancellária, Apostoli Kamara, az azóta már megszűnt dikasztériumok, az Apostoli Datária, Konzisztoriális Kongregáció) mellett itt találjuk a Kúria több jelenleg is működő hivatalának történeti levéltárát (Államtitkárság, kongregációk, bíróságok, hivatalok, pápai tanácsok és pápai bizottságok). Ugyancsak jelentős, igen színes anyag a pápai diplomáciai képviseltek (apostoli nunciatúrák, internunciatúrák és delegatúrák) iratállománya. Magyar szempontból természetesen kiemelkednek a bécsi, illetve 1920 után a budapesti nunciatura fondjai. Szintén itt őrzik az Egyházi Állammal egykor szoros kapcsolatban álló jó néhány nemes család (pl. Boncompagni-Ludovisi, Borghese, Della Valle-Del Bufalo, Patrizi-Montoro, Ruspoli-Marescotti, Rospigliosi) archívumát, amelyeket jórészt az Egyházi Állam megszűnését (1870) követő politikailag kényes évtizedekben hoztak be, adományoztak vagy adtak el a levéltárnak. Itt vannak még bizonyos családok (pl. Albani, Carpegna, Pio) a Kúriában fontos szerepet betöltő tagjainak vagy más személyiségeknek egyéb okból ide került (pl. Benigni, Piastrelli) fondjai is. Nagyon gazdag a

⁵ Vö.: 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről 22. § (1).

⁶ *Indice dei Fondi e relativi mezzi di descrizione e di ricerca dell'Archivio Segreto Vaticano 2014*. Città del Vaticano [2014]. Vö még: <http://www.archiviosegreto.vaticano.va/content/archiviosegreto.vaticano/it/patrimonio.html> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

zsinatok és szinódusok iratállománya, ahol megtaláljuk az I. (1869–1870) és a II. (1962–1965) Vatikáni Zsinat teljes anyagát, valamint a Trienti Zsinat (1545–1563) dokumentációjának egy részét, ezen túl pedig néhány tartományi és helyi zsinat iratait. Ezt egészíti ki több apátság, szerzetesház, monostor, a szerzetesrendek (például a bencések, a ciszterciek, a domonkosok, a különböző ferences ágak, az irgalmasok, a mercedáriusok, a pálosok, a premontreiek, valamint a piaristák) és a római kegyes társulatok (*archiconfraternitas*), valamint néhány jubileumi és szentév külön kezelt anyaga. Természetesen ebből a levéltárból sem hiányoznak a vegyes (*miscellanea*) vagy egy speciális időszakhoz (pl. az 1798–1799-es I. és az 1849-es II. Római Köztársasághoz) kötődő iratok sem.

Az intézményhez szorosan hozzátartozik a Vatikáni Paleográfiai, Oklevéltani és Levéltártudományi Iskola (*Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica*).⁷ A nagy múltú iskolát a levéltár megnyitása után nem sokkal, 1884-ben alapította a már említett XIII. Leó pápa Paleográfiai és Komparatív Történelmi Szakiskola elnevezéssel, ahol kezdetben paleográfiát és oklevéltant, majd 1923-tól archivisztikát is tanítottak. Mai nevét 1976-ban vette fel. Jelentkezni öt éves szakirányú egyetemi végzettséggel vagy ezzel egyenértékű, elsősorban történész-bölcsész szakirányú diplomával lehet, illetve az ide jelentkező egyházi személyeknek történettudományi, teológiai vagy jogi licenciával vagy doktorátussal kell rendelkezniük. Mind a kétéves, mind az egyéves archivisztikai képzéshez elengedhetetlen a latin nyelv, az egyéves görög paleográfiai kurzushoz pedig a görög nyelv ismerete.

A Vatikáni Apostoli Könyvtár⁸ szintén gazdag kéziratgyűjteménnyel rendelkezik. A Vatikán mellett a Rómában székelő egyházi intézményeknek is van saját levéltáruk, amelyek általában kutathatóak is. Ezek közül több gyűjtemény rejt komoly mennyiségű magyar vonatkozású anyagot. Ehelyütt elég, ha megemlítjük a Jézus Társasága Főlevéltárát,⁹ de gondolhatunk az 1551-ben alapított híres jezsuita nevelő intézmény, a *Collegium Romanum* jogutóda, a Pápai Gergely Egyetem Történelmi Levéltárára¹⁰

⁷ <http://www.scuolavaticanapaleografia.va/content/scuolavaticanapaleografia.html> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

⁸ <https://www.vatlib.it/> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

⁹ Archivio Generale della Compagnia di Gesù. http://www.sjweb.info/curiafrgen/arsi_italian.cfm (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

¹⁰ Pontificia Università Gregoriana, Archivio Storico. http://www.unigre.it/archivio/archivio_it.php (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

vagy az egy évvel később alapított, ma német-magyar kollégiumként is ismert papnevelő intézet, a *Collegium Germanicum et Hungaricum* levéltárára.¹¹ A két intézmény meghatározó szerepet töltött be a trienti, illetve a török utáni megújulás vezető egyházi személyiségeinek képzésében. A *Germanicum et Hungaricum* levéltárának fondjegyzéke nemrégiben megjelent magyarul is.¹² Ezek mellett természetesen a római állami intézmények levéltárai is rejthetnek magyar, akár egyháztörténeti vonatkozású anyagokat, köztük az Olasz Köztársaság Külügyminisztériumának Történeti-diplomáciai Levéltára,¹³ hiszen az olasz diplomáciának különleges szerep jutott azokban az időkben, amikor 1945 és 1990 között Magyarország nem állt diplomáciai kapcsolatban a Szentszékkal.

Kutatási lehetőségek az Örök Városban

Mindenképpen szólnunk kell az itteni kutatási lehetőségekről, mivel ezek is a képzés egyik sajátos részét adják. Az otthoni rendszerben hallgatóként, oktatóként vagy kutatóként részt vevők számára fontos lehetőség, hogy Rómában gyarapíthassák forrásbázisukat és ismereteiket.

A magyar vonatkozású anyagok iránti történelmi érdeklődés már a 17. században kezdetét vette,¹⁴ a Vatikáni Titkos Levéltár 1881-es megnyitása pedig új lendületet adott a kutatásoknak. Körülbelül ebben az időszakban, a 19. század második felétől kezdődően alakultak meg Rómában azok a nemzeti tudományos és kulturális intézetek, amelyek egyik fő profilja a város jellegéből és a vatikáni levéltári kutatások új lehetőségéből adódóan a történelmi kutatások támogatása lett. A franciák, a németek és az osztrákok után az elsők között jelent meg a magyar történelmi intézet, amelynek létrejötté

¹¹ <http://www.cgu.it/index.php/hu/kolleg/archiv> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

¹² Tóth Tamás: A Collegium Germanicum et Hungaricum levéltára. In: Magyarország és a római Szentszék. Források és távlatok. Tanulmányok Erdő bíboros tiszteletére. Szerk. Tusor Péter. Budapest–Róma, 2012. (Collectanea Vaticana Hungariae I/8). 137–156.

¹³ Ministero degli Affari Esteri, Archivio Storico Diplomatico. http://www.esteri.it/mae/it/ministero/servizi/archivi_biblioteca/storico_diplom/ (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

¹⁴ Vö. Tusor Péter: Magyar történelmi kutatások a Vatikánban. Budapest–Róma, 2005. (Collectanea Vaticana Hungariae I/1 Excerptum). XV–LVIII.; Csorba László: A Római Magyar Történelmi Intézet megalapítása és első évei (1895–1922). In: Száz év a magyar–olasz kapcsolatok szolgálatában. Magyar tudományos, kulturális és egyházi intézetek Rómában (1895–1995). Szerk. Csorba László. Bp., é. n. [1998.] 7–18.; Csorba László: A Római Magyar Akadémia története 1945 után. In: Uo., 45–68.; Pál József: A „Fraknói” Történelmi Intézet létrejötté a Római Magyar Akadémián (1996–1998). Magyar Tudomány 165. (2004) 221–225.

Fraknoi Vilmos (1843–1924) történétíró, nagyváradi kanonok nagylelkűségének köszönhető, aki erre a célra saját költségén épített villát Rómában.¹⁵ Az első eredmény a Vatikáni Magyar Okirattár (*Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia*) 1884–1891 között, illetve 1909-ben napvilágot látott kilenc kötete lett, amely 1882-től a Vatikáni Magyar Okirattár-Bizottság illetve a Római Magyar Történeti Intézet (1894–1928) keretein belül jelent meg. Ebben a kontextusban látott napvilágot – mások mellett – a *Monumenta Romana Episcopatus Veszprimiensis* négy kötete (1896–1907) is. Bethlen István miniszterelnök (1921–1931) és Klebelsberg Kunó kultuszminiszter (1922–1931) kultúrpolitikájának köszönhetően a magyar állam 1927-ben megvásárolta a Róma központjában álló patinás Falconieri-palotát, ahol egy évvel később, az 1928/1929-es tanévtől kezdte meg működését a korábbi történeti intézetet is kiváltani szándékozó Római Magyar Akadémia, amely négy szekcióval, az egyházi, történeti (Történeti Intézet), művészeti és főiskolai (általános tanulmányi) osztállyal működött. Sajátos jellegéből adódóan a papi osztály a kezdetektől fogva nagymértékű autonómiát élvezett, 1940-ben pedig – amikor a Szentszék megalapította a Pápai Magyar Egyházi Intézetet – teljesen függetlenné vált. A rendszerváltást követően a Római Magyar Akadémián belül 1996-ban alakult meg a Fraknoi Történeti Intézet azzal a szándékkal, hogy újjáélessze az azt megelőző évtizedekben elsorvasztott történészi munkát. A döntés helyességét az intézet keretein belül megjelenő tudományos kiadványok igazolják.

1989 óta sokkal szabadabban lehet Rómában kutatni. A kommunizmus és szocializmus időszakában Magyarországról csak kevesen élhettek ezzel a lehetőséggel, nagyobb szerep azoknak jutott, akik a vasfüggöny másik oldalán alkothattak. Az akkori ideológiát jól jellemzi, hogy hazai körökben (nyilván tudatosan generálva) az a vélekedés is lábra kelt, hogy a vatikáni anyagok nem, vagy csak nehezen hozzáférhetőek (névéhez híven „titkos” a levéltár), ezért nem érdemes miattuk Rómába utazni. Ma már szerencsére egyre több olyan publikáció lát napvilágot, amelyben hivatkoznak az itt található óriási levéltári anyagra, a 2004-ben indult *Collectanea Vaticana Hungariae* sorozat pedig nevében is igyekszik felvállalni Fraknoi Vilmos örökségét. Szerencsére az utóbbi években egyre több magyar kutató fordul meg hosszabb-rövidebb időre a vatikánvárosi és római levéltárakban, köztük

¹⁵ A villa ma a Magyarország Szentszék melletti Nagykövetségének székhelye.

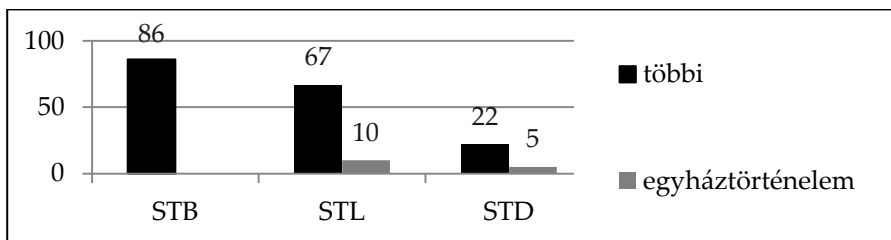
egyre több a fiatal. Azonban – főleg más nemzetekkel összehasonlítva – szükség lenne egy még intenzívebb, szervezettebb jelenlétre, amely akár egyetemi, egyházi vagy állami ösztöndíjak alapításával valósulhatna meg.

Az egyháztörténelem egyetemi szintű oktatása Rómában

Azt, hogy Róma fontos képzési helyszín, mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy az egyik legősibb római papnevelő intézetben, a *Collegium Germanicum et Hungaricum*ban immár több mint 450 éve fordulnak meg magyar diákok. Most is többen vannak olyanok, akik egyházi személyként Rómában egyetemi vagy posztgraduális képzésben vesznek részt a kollégium vagy a Pápai Magyar Intézet, esetleg egy másik intézmény növendékeként, és valamelyik itt működő pápai jogú egyetemen vagy felsőoktatási intézményben tanulnak. Egyházi személyek mellett laikus ösztöndíjasok is érkeznek tanulási szándékkal. Rómában több egyházi felsőoktatási intézmény működik, mindnek megvan a sajátos szakterülete, amelyben erősebb a többenél, és általában egyházi és világi hallgatók előtt egyaránt nyitottak. Az egyháztörténelem oktatása természetesen a hittudományi karokon folyik, néhol még specializálódni is lehet. Az *Opus Dei* nevéhez fűződik az az 1984-ben indított felsőoktatási intézmény, mai nevén Pápai Szent Kereszt Egyetem, amelynek Hittudományi Karán lehetőség van egyháztörténelmi specializációra.¹⁶ Érdekes, hogy ez a *Collegium Germanicum et Hungaricum*nak egykor kétszáz éven át otthont adó Szent Apollinárisz-palotában működik, ahol a barokk kor meghatározó magyar egyházi személyiségek nemzedékei nőttek fel. Az egyetem két évig tartó egyháztörténelmi képzést ajánl azok számára, akik filozófiai-teológiai tanulmányaikra építenék azt (*Specializzazione in Storia della Chiesa*). Emellett egyháztörténelmi mesterképzésre (*Master in Storia della Chiesa*) is van lehetőségük a kar bölcsész végzettségű hallgatóinak, *A mediterráneumtól Európáig: az antik és középkori kereszténység* (1 éves), *Európán kívül: a kereszténység az új- és modernkorban* (1 éves), illetve *A mediterráneumtól Európáig és azon kívül: a kereszténység alapításától napjainkig* (2 éves) címmel. A 2012/2013-as akadémiai évben a Hittudományi Karon hatszázkilenc beiratkozott hallgató volt (kétszázötvenkilenc fő az első ciklusban, amely a hittudományi bakkalaureátussal végző-

¹⁶ <http://www.pusc.it/teo/dipartimenti/storia-della-chiesa/home> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

dik; százkilencvennégy diák a második ciklusban, amely a hittudományi licenciával végződik; végül száztizenkilencen a harmadik ciklusban, amely a hittudományi doktorátussal végződik). Az intézményben nyolcvanhatan szereztek teológiai bakkalaureátust (STB), hetvenheten licenciát (STL, ebből 10-en egyháztörténelmi specializációval), huszonheten pedig megvédték doktori téziséket (STD, ebből a cím alapján öt lehet egyháztörténelmi témájú).¹⁷ A doktori dolgozatok majd mindegyike spanyol nyelven íródott, ami jól jelzi, hogy mely nyelvterületről érkeznek a hallgatók döntő többsége. Más nációk mellett az elmúlt években szerencsére itt is tanultak magyar hallgatók.

1. ábra: A Pápai Szent Kereszt Egyetem Hittudományi Karán a 2012/2013-as akadémiai évben végzettek száma

Ennél azonban a jóval nagyobb és régibb Pápai Gergely Egyetemen sokkal jelentősebb egyháztörténelmi képzés működik, ahol már több magyar egyházi és világi személy szerzett szaklicenciát vagy doktori fokozatot egyháztörténelemből. Az 1551-ben Loyolai Szent Ignác (1491–1556) által létesített, jezsuita vezetésű *Collegium Romanumot* XIII. Gergely pápa (1572–1585) alapította újjá, így az egyetem mai nevét is neki köszönheti.¹⁸ Az Egyháztörténelmi Kart 1932-ben hozták létre, amely az akadémiai élet első ilyen fakultása volt az egész világon.¹⁹ Az alapító szándéka az volt, hogy a kar oktatói kutassák és szemléltessék az egyház útját és életét a maga történelmi folyamatában, amely természeténél fogva Krisztus misztériumán alapszik, de mindenképpen látható közösségként áll fenn ebben a világban. A kar kezdeti céljai között az is szerepelt, hogy olyan tanárokat és kutatókat képez-

¹⁷ Pontificia Università della Santa Croce. *Liber Annularis 2012–2103*. [Roma] 51, 77–84.

¹⁸ http://www.unigre.it/home_page_it.php (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

¹⁹ Pontificia Università Gregoriana. *Facoltà di Storia e di Beni Culturali della Chiesa. Programma degli studi 2014–2015*. [Roma 2014] 4–6. Jelen tanulmány szerzőjének lehetősége van ebben az akadémiai évben megbízott docensként egy magyar vonatkozású opcionális kurzust tartania a karon az első ciklus hallgatói számára.

zen, akik képesek közvetlenül a forrásokból kinyerni és kifejtteni az Egyház autentikus történetét – XIII. Leó pápa szavaival élve: „*a történelem első szabálya az, hogy ne mondjunk semmi hamisat, és ne hallgassunk arról, ami igaz*”.²⁰ A kar hosszú időn keresztül a teológiai alapképzésre támaszkodott, így a fakultáson csak egyháztörténeti licenciát, illetve doktorátust lehetett szerezni, ám lassan megérett arra az idő, hogy a 2005/2006-os akadémiai évtől kezdve elindítsák saját alapképzésüket, valamint integrálják programjukba az 1991/1992-es tanévben az Egyháztörténelem Pápai Bizottságával és az Olasz Püspöki Konferencia illetékes szervével közösen elindult kulturális javakra irányuló egyéves felsőfokú képzést is. Így született meg 2005-ben az Egyháztörténeti és Egyházi Kulturális Javak Kar (2008-tól a pontos olasz nyelvű elnevezése: *Facoltà di Storia e Beni Culturali della Chiesa*). A fakultás célja, hogy kutassa és feltárja az Egyház útját és életét a maga történelmi folyamatában, valamint tanulmányozza és valorizálja a keresztény hagyomány történelmi és művészeti örökségét. A kar deklaráltan a történeti-kritikai módszert részesíti előnyben a történeti igazság feltárásában, és természetesen arról a tényről sem feledkezik meg, hogy az egész Gergely Egyetem Szent Péter utódának egyházmegyéjében fekszik, így tevékenységével sajátos szolgálatot kíván tenni a római pápának. A képzés ennek megfelelően a szemináriumi és egyetemi élet egyháztörténelem tanárainak, illetve az egyházi és civil kulturális intézmények felelőseinek képzéséhez kíván hozzájárulni, akik az világ minden tájáról érkeznek. Fontosnak tartják, hogy a hallgatókban egyre tudatosabbá váljék az egyház misztériumának történelmi és művészeti kifejeződése, amelyet a különböző forrásokból ismerhetnek meg. Az intézmény a bolognai folyamathoz csatlakozva a történettudomány és a hozzá kapcsolódó segédtudományok, valamint az egyházi kulturális örökségre vonatkozó tudományágak széleskörű és elmélyült ismeretét kínálja, ezen túl igyekszik kihasználni azokat a lehetőségeket, amelyeket Róma levéltárai és műemlékei nyújtanak, ezek közül is kiemelten támogatva a pápaság történetére és az egyházi kulturális örökségre vonatkozó kutatásokat. A képzés két (a magyar jelentésénél szélesebb értelemben vett) tanszéken, az Egyháztörténeti (*Dipartimento di Storia*), illetve a Kulturális Javak (*Dipartimento di Beni Culturali*) Tanszéken történik,

²⁰ XIII. Leó: Saepenumero considerantes. Levél Antonio Saverio De Luca, Jean-Baptiste-François Pitra és Joseph Hergenroether bíborosokhoz. 1883. augusztus 18. In: Leonis XIII Pontificis Maximis Acta. III. Romae, 1884. 259–273.

ahol a hallgatókat felkészítik a történeti kutatás módszereinek és eszközeinek használatára. A Karnak 1963-tól saját folyóirata is van, az *Archivum Historiae Pontificiae*.

A kar más egyetemi karokhoz hasonló struktúrában működik, élén a dékán (*decano*) áll, a két részleget két tanszékvezető (*direttore di dipartimento*) vezeti, illetve van született és választott tagokból álló Dékáni Tanácsa, valamint Kari Tanácsa is.²¹ Ez utóbbiban helyet kapnak a hallgatók képviselői is. Emellett az alapképzésnek és a doktori képzésnek is van kinevezett moderátora. Az állandó tanárok – a magyar rendszertől eltérően és némileg hasonlóan az olasz szisztémához – lehetnek rendes (*professore ordinario*), rendkívüli (*professore straordinario*), valamint társult tanárok (*docente aggregato*), a többiek megbízott társult (*docente incaricato associato*), kutató (*docente ricercatore*), megbízott (*docente incaricato*) és meghívott (*docente invitato*) tanárok. Emellett alkalmazhatóak tanársegédek (*assistente*) is.

Az alapképzésre (első ciklus) jelentkezőknek rendelkezniük kell azazal a végzettséggel, amely lehetővé teszi számukra, hogy hazájukban egyetemi tanulmányokat kezdjenek (például érettségi). Emellett szükséges a megfelelő szintű latin szövegértés, amelyet egy teszten kell bizonyítaniuk (ha ez nem sikerül, akkor latin nyelvet kell tanulniuk), illetve tudniuk kell szövegértés szintjén a francia, angol, német, spanyol és portugál nyelvek közül legalább egyet.²² Az alapképzés személyre szabottan történik, és abban az esetben is legalább egy évig tart, ha a hallgatónak már van valamilyen egyetemi végzettsége.

A licenciára (második ciklus) jelentkezőknek rendelkezniük kell az első ciklusban megszerzett diplomával vagy egy ezzel egyenértékű, egyházi karon szerzett végzettséggel, esetleg egy szakirányú mesterdiplomával (MSc) – utóbbi két esetben előírhatnak kurzusokat integratív céllal. Ezen túlmenően az első ciklus átlagának a tizes skálán el kell érnie legalább a nyolcast, és a jelentkezőknek érteniük kell legalább két nyelven a francia, angol, német, spanyol és portugál nyelvek közül.²³

A magyar egyetemi életben doktori iskolának nevezett képzésbe (harmadik ciklus) jelentkezőknek a második ciklusban megszerzett licenciával vagy egy ezzel egyenértékű, egyházi karon szerzett kánonilag elismert

²¹ *Pontificia Università Gregoriana. Facoltà di Storia e di Beni Culturali della Chiesa*, 6–9.

²² Uo. 9.

²³ Uo. 9.

licenciával kell rendelkezniük, illetve a második ciklus átlagának skáláján legalább 8,6-nak kell lenniük, valamint a francia, angol, német, spanyol és portugál nyelvek közül legalább hármat kell ismerniük.²⁴

A tanulmányi program az első ciklusban a következőképpen épül fel:²⁵

előírt kurzusok	128 ECTS	71%
	<i>teológiai és filozófiai alapkurzusok (60 ECTS)</i>	
	<i>általános egyháztörténet (15 ECTS)</i>	
	<i>általános művészettörténet (15 ECTS)</i>	
	<i>szakkurzusok (38 ECTS)</i>	
opcionális (választható) kurzusok	21 ECTS	12%
szemináriumok	11 ECTS	6%
	<i>éves kutató szeminárium (3 ECTS)</i>	
	<i>éves olvasási és gyakorlati szeminárium (8 ECTS)</i>	
záródolgozat (min. 20 oldal, 52500 karakter)	6 ECTS	3%
írásbeli záróvizsga	6 ECTS	3%
szóbeli záróvizsga	8 ECTS	5%
Összesen	180 ECTS	100%

A képzés akkor tart három évig, ha nincs semmilyen előképzettség. 180 kreditpontot kell összegyűjteni (ECTS, *European Credit Transfer System*). Egyháztörténeti és kulturális javak bakkalaureátussal zárul. A dékán két hónappal a vizsgaidőszak kezdete előtt 17 tételt jelöl ki a záróvizsgára. Az írásbeli vizsga két óra hosszát tart, négy, a dékán által feltett kérdésből egyet kell kidolgozni, tekintetbe véve, hogy a jelölt milyen kurzusokat hallgatott. A szóbeli vizsga egy óra hosszát tart a moderátor és egy másik kijelölt tanár jelenlétében. A tételekről és a záródolgozatról (legalább 20 oldal, 52500 karakter a szóközökkel együtt) kérdezik, figyelembe véve a felvett kurzusokat.

²⁴ Pontificia Università Gregoriana. *Facoltà di Storia e di Beni Culturali della Chiesa*, 10.

²⁵ Uo. 10–11.

A tanulmányi program a második ciklusban a két specializációban a következőképpen épül fel:²⁶

előírt kurzusok	72 ECTS	60%
<i>közös előírt kurzusok (18ECTS)</i>		
<i>egyházttörténeti kurzusok (45 ECTS) VAGY művészettörténeti kurzusok (30 ECTS)</i>		
<i>szakkurzusok (egyházttörténelem 9 ECTS VAGY művészettörténelem 24 ECTS)</i>		
opcionális (választható) kurzusok	9 ECTS	7%
<i>állandó kurzusok (6–9 ECTS)</i>		
<i>külön kurzusok (0–3 ECTS)</i>		
szemináriumok	9 ECTS	7%
<i>nagyszeminárium (I. év II. félév és II. év I. félév)</i>		
<i>olvasási és gyakorlati szeminárium (II. év I. félév)</i>		
<i>opcionális kisszeminárium (legalább 2)</i>		
licencia dolgozat (min. 60 oldal, 157500 karakter)	12 ECTS	10%
írásbeli záróvizsga	9 ECTS	8%
szóbeli záróvizsga	9 ECTS	8%
Összesen	120 ECTS	100%

A képzés két évig tart, ez idő alatt százhusz kreditpontot kell összegyűjteni. Egyháztörténeti vagy egyházi kulturális javak licenciával zárul. A záróvizsgára a dékán két hónappal a vizsgaidőszak kezdete előtt tizennégy tételt jelöl ki (kettő–kettő az öt részre felosztott egyháztörténeti korszakra vonatkozóan, másik négy a közös előírt kurzusok vagy a szakkurzusok közül). Az írásbeli vizsga három óra hosszát tart, hat, a dékán által feltett, a specializációra vonatkozó összegző tételből egyet kell kidolgozni. A szóbeli vizsga egy órán át tart a témavezető és egy másik kijelölt tanár jelenlétében, ahol harminc percig a licencia dolgozatról (legalább 60 oldal, 157500 karakter a szóközökkel együtt), a másik fél órában pedig a tételről kérdezik.

²⁶ Uo. 11–13.

A tanulmányi program a harmadik ciklusban a két specializációban a következőképpen épül fel:²⁷

előírt kurzusok	9 ECTS	6%
szeminárium	3 ECTS	3%
doktori dolgozat (min. 250 oldal, 656000 karakter)		75%
védés átlaga		16%
Összesen	12 ECTS	100%

A képzés során tizenkét kreditpontot kell összegyűjteni, és egyháztörténeti vagy egyházi kulturális javak doktorátussal zárul. A témavezető rendszerint csak a kar állandó tanára lehet. A választott témát a témavezetőn kívül a dékánnak és az oktatási rektorhelyettesnek is jóvá kell hagynia. A védés kilencven percig tart egy háromfős bizottság előtt, tagja a témavezető és a kijelölt másodbíró, elnöke pedig a dékán vagy egy általa delegált személy. A jelölt harminc percen fejtheti ki tézisé, amit tudományos vita követ.

A kari képzés a bolognai rendszerbe illeszkedik, és annak a következőképpen feleltethető meg:²⁸

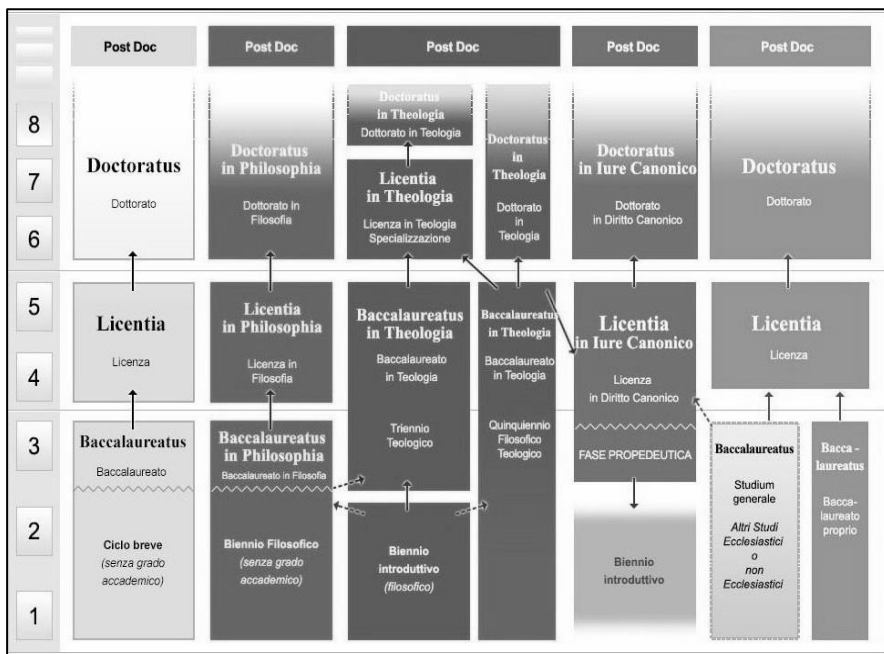
bakkalaureátus (hist. eccl., bon. cult. eccl.)	alapképzés (BSc, BA)
licencia (hist. eccl., bon. cult. eccl.)	mesterképzés (MSc, MA)
doktorátus (hist. eccl., bon. cult. eccl.)	PhD

Megjegyzendő, hogy míg az egyháztörténeti és egyházi kulturális javak témakörű első ciklusban a három éves képzést lezáró bakkalaureátus alapidiplomának (BSc) számít, addig a filozófiai és hittudományi képzésben megszerzett bakkalaureátus (STB) a mesterdiplomával (MSc) egyenértékű, hiszen öt éves képzést zár le. Az egyháztörténeti, egyházi kulturális javak két éves képzését a második ciklusban lezáró licencia (a kánonjog három éves képzéséhez hasonlóan) szintén mesterdiplomával egyenértékű, hiszen alapképzésre vagy alapképzésnek számító curriculumra épülnek. Az egyháztörténeti doktorátus önálló egyházi elismertsége mellett valamely álla-

²⁷ Uo. 13–14.

²⁸ <http://www.educatio.va/content/cec/it/studi-superiori-della-santa-sede/quadro-nazionale-delle-qualifiche.html> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

mi egyetem bölcsészkarán történelemtudomány PhD-ként honosítható, ahogyan erre már Magyarországon is volt példa.

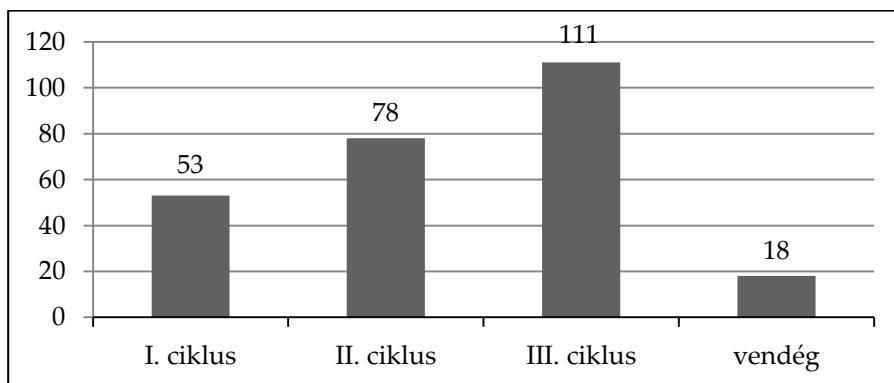

2. ábra: Az egyházi felsőoktatás a bolognai rendszerben a Katolikus Nevelési Kongregáció összefoglaló táblázatában

A Pápai Gergely Egyetem 2013-as évkönyve szerint a fakultás alapításának évében mindössze tizenegy hallgatója volt, amely elenyészőnek számított az egyetem 1805 hallgatójához képest, ám a 2012/2013-as akadémiai évben már kétszázhatvanan, a beiratkozott diákok tíz százaléka tanult ebben a képzésben.²⁹ A legtöbb hallgató eddig a 2006/2007-es tanévben iratkozott be, ekkor háromszázötven tanultak itt. A növekedés összességében nézve folyamatos, még ha az utóbbi években némiképp csökkent is a hallgatók száma. Ez azonban az egyetemre is jellemző, a fakultásra beiratkozottak számaránya folyamatosan tíz százalék körül mozog. A legnagyobb egység természetesen a Hittudományi Kar, amelynek a már említett 2012/2013-as akadémiai évben 1241 hallgatója volt, ahol a tizenhárom kar, intézet és központ közül a teológia és filozófia után a harmadik legnépszerűbb éppen

²⁹ Pontificia Università Gregoriana. Pontificio Istituto Biblico. Pontificio Istituto Orientale. *Liber Annualis* 2013. [Roma]. 117–119.

az Egyháztörténeti és Egyházi Kulturális Javak Kar.³⁰ Az ekkor beiratkozott kétszázhatvan hallgató ekképp tagozódott: az első ciklusban ötvenhárom, egy-egy első- és másodéves, valamint ötvenegy harmadéves hallgató, ami azt jelenti, hogy a legtöbben teológiai vagy más végzettséggel érkeznek, ezért csak egy évet kellett tanulniuk a bakkalaureátus megszerzéséhez. A második ciklusban hetvennyolc (harmincnyolc elsőéves és negyven másodéves), a harmadik ciklusban pedig (doktori képzés) száztizenny (huszonhárom elsőéves, tizennyolc másodéves és hetven harmadéves) hallgató vett részt (nyilvánvalóan az utolsó évesek közé vannak beszámítva azok is, akik az évet ugyan teljesítették már, de a fokozatot még nem szerezték meg). Emellett a kar 18 vendéghallgatót fogadott.

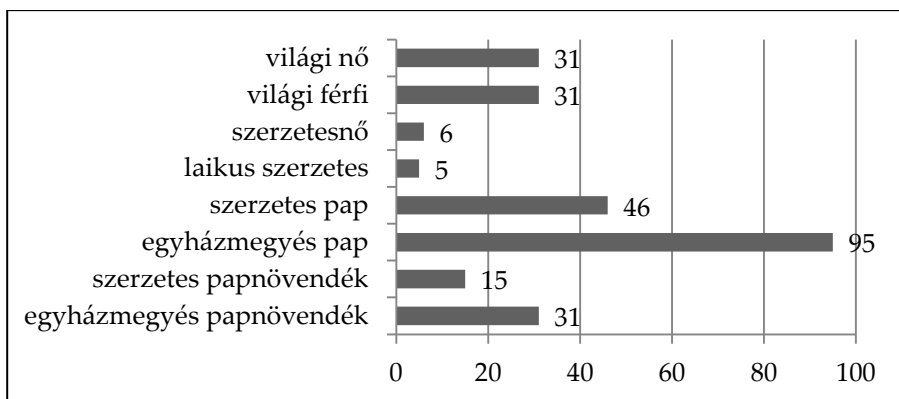

3. ábra: Az Egyháztörténeti és Egyházi Kulturális Javak Karának hallgatói létszáma a 2012/2013-as akadémiai évben

A diákok száma a képzés speciális szakirányát tekintve nem alacsony, de természetesen lehetne magasabb is. A hallgatók (vendéghallgatók nélkül) ekképp tagozódtak: harmincegy egyházmegyés papnövendék, tizenöt szerzetes papnövendék, kilencvenöt egyházmegyés pap, negyvenhat szerzetespap, öt laikus szerzetes, hat szerzetesnő, harmincegy világi férfi és harmincegy világi nő.³¹

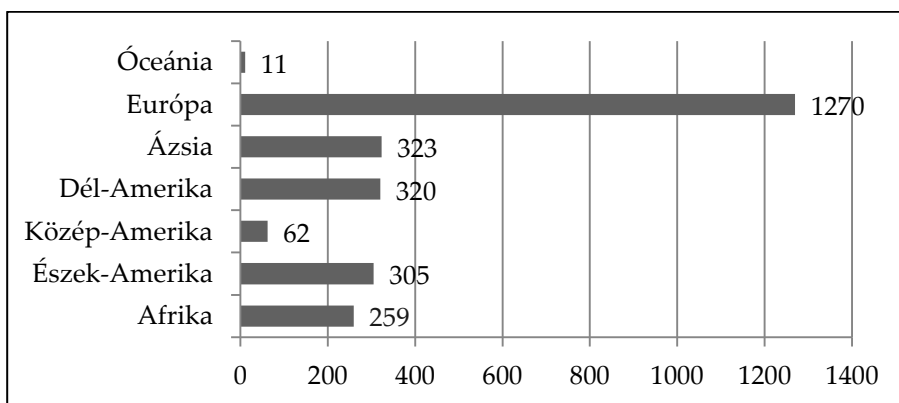
³⁰ Pontificia Università Gregoriana, 115.

³¹ Uo. 10–107.

4. ábra: Az Egyháztörténeti és Egyházi Kulturális Javak Karának hallgatói a 2012/2013-as akadémiai évben nemük és hivatásuk szerint

A származás tekintetében csak az egész egyetemre vonatkozó, összesített adatokra hivatkozhatunk: Afrika kétszázötvenkilenc, Észak-Amerika háromszázöt, Közép-Amerika hatvankettő, Dél-Amerika háromszázhusz, Ázsia háromszázhuszonhárom, Európa ezerkétszázhetven és Óceánia tizenegy fő.³² A legnagyobb nyelvi csoport az olasz (hatszázhetvennyolc fő, 26,59%), a spanyol (négy százhatvanhat fő, 18,28%) és az angol (kétszázhatvanöt fő, 10,39%).³³ Szomszédjaink közül a horvátok harminchat fővel (1,41%) az előkelő tizedik helyen szerepelnek.

5. ábra: A Pápai Gergely Egyetem hallgatói a 2012/2013-as akadémiai évben származási helyük szerint

³² Pontificia Università Gregoriana, 124.

³³ Uo. 115.

Hasonló képzés Európában még Krakkóban található, az 1981-ben alapított Pápai II. János Pál Egyetem Történeti és Kulturális Örökség Karán (2008 előtt Egyháztörténeti Kar), azonban ennek a fakultásnak nemcsak földrajzi helyzetéből, de elnevezéséből adódóan is eltérő a profilja.³⁴ Emellett 2014 őszén nyitotta meg kapuit Barcelonában az Egyháztörténeti, Régészeti és Keresztény Művészeti Egyházi Kar, amely Antoni Gaudí nevét vette fel.³⁵ Az újonnan létesült kar célja, hogy a hit és a kultúra közti kapcsolat vizsgálatára helyezze a hangsúlyt az ott művelt tudományágak segítségével.

Fontos feladat lehet, hogy az egyháztörténelem iránt komolyan érdeklődőknek lehetőséget biztosítsunk külföldi, elsősorban római tanulmányokra, hiszen a helyszín és a képzés speciális jellegéből adódóan az itteni stúdiumok fontos szakmai tapasztalatot hozhatnak magukkal. Ösztöndíjak az egyházi és világi hallgatók előtt egyaránt nyitva állnak akár a német Renovabis segélyszervezet, akár az egyes egyetemek ösztöndíjain vagy más lehetőségeken keresztül. Teológiai egyetemi végzettséggel vagy szakirányú bölcész végzettséggel a Pápai Gergely Egyetemen három év alatt szerezhető (egy év a bakkalaureátus és kettő év a licencia) egyháztörténész licencia, a doktori kurzusok lehallgatása után pedig a kutatás Magyarországról is folytatható, nem szükséges hozzá Rómában tartózkodni. Ezen túl hazai egyháztörténész oktatásunkhoz felhasználhatjuk az ottani tapasztalatokat, amelyek révén oktatásunk és kutatásunk minősége jobbá válhat.

³⁴ <http://upjp2.edu.pl/eng/strona/loubvocu36> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

³⁵ <http://www.facultatantonigaudi.cat/ca> (Utolsó megtekintés: 2015. március 21.)

TARTALOM

	Bevezető	9
SCHATZ Klaus	Teológia-e az egyháztörténet?	13
SÁGHY Marianne	Egyháztörténet és patológia	47
TÓTH Tamás	A Katolikus Egyház történelmének oktatása Rómában	67
SCHEIDGEN, Hermann-Josef	Észrevételek a német egyháztörténettel kapcsolatban	83
JANKA György	A katolikus egyháztörténelem tanítása a magyarországi felsőoktatásban	99
	Beszélgetés Katus László szerepéről az egyetemi egyháztörténet-tanítás megújítása kapcsán – Nagy Mariannal	111
	A jegyzetek szerepe a katolikus egyháztörténet oktatásában – Interjú Gárdonyi Mátéval	123
TAMÁSI Zsolt	A katolikus egyháztörténet oktatása Erdélyben	129
	A Katolikus Egyház történelmének oktatása a közoktatásban	141
GIANONE András		141
SIPOS Edit	Egyháztörténet a hitoktatásban	161
GÁLOS László – GÓZSY Zoltán	Egyháztörténet – Hon- és népismeret	191